मी ‘मालती चौधरी’ बोलतेय!

माझं नाव मालती चौधरी. माझा जन्म २६ जुलै १९०४ रोजी कलकत्त्यात एका सुशिक्षित, प्रगत विचारांच्या कुटुंबात झाला. पण आयुष्याची सुरुवात सुखसोयींनी झाली असली तरी वाट मात्र संघर्षाचीच निवडली. मी तीन वर्षांची असताना वडिलांचं निधन झालं. आई स्नेहलतांनी आम्हा मुलांना शिक्षण, स्वाभिमान आणि धैर्याची शिकवण दिली.

लहान वयातच गांधीजींच्या असहकार चळवळीने मला वेड लावलं. सोळाव्या वर्षी घरातून निघून चळवळीत सहभागी झाले. आईनं समजूत घालून मला परत आणलं, पण माझ्या मनात स्वातंत्र्याची ज्योत तेव्हाच पेटली होती. पुढे मी शांतिनिकेतनला गेले. गुरुदेव टागोरांच्या सान्निध्यात माझ्या विचारांना नवं आकाश मिळालं. तिथेच मला माझा जीवनसाथी नबकृष्ण भेटला. आमचं लग्न झालं, पण आम्ही सुखसोयींचं आयुष्य न निवडता खेड्यात जाऊन लोकांमध्ये राहण्याचा निर्णय घेतला. खादी विणली, शेती केली, रात्रशाळा सुरू केल्या.

१९३० साली सविनय कायदेभंगाच्या आंदोलनात मी पुढे होते. माझ्या सोन्याच्या बांगड्या मी सत्याग्रहासाठी दिल्या. तुरुंगवास भोगला. माझी दोन वर्षांची मुलगी माझ्यासोबत तुरुंगात होती. पण स्वातंत्र्याच्या स्वप्नासाठी हे सगळं छोटं वाटायचं.

माझ्यासाठी स्वातंत्र्य आणि समाजवाद या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू होत्या. शेतकरी, कामगार, आदिवासी यांच्या हक्कासाठी मी आणि नबकृष्ण झटत राहिलो. ‘उत्कल किसान संघ’ स्थापन केला. जमिनदारीविरोधी चळवळी उभारल्या. १९४२ च्या आंदोलनात पुन्हा अटक झाली.

नंतर मला ओरिसातून संविधानसभेवर निवडून दिलं. पण मला जाणवलं – माझी खरी ताकद कागदावरच्या चर्चेत नाही, तर लोकांच्या चळवळीत आहे. म्हणून मी संविधानसभेचा राजीनामा दिला आणि नोआखलीतल्या दंगली शांत करण्यासाठी गेले. गांधीजींनी सुरुवातीला येऊ नकोस असं सांगितलं होतं, पण मी गेले. तिथे कामाचा झपाटा पाहून त्यांनी मला “तूफानी” म्हटलं – तो शब्द आजही

माझ्यासाठी मोठा सन्मान आहे.

स्वातंत्र्यानंतरही माझं काम थांबलं नाही. आदिवासी भागात काम करताना लोक मला “नुमा” म्हणू लागले – म्हणजे ज्याच्याशी मनमोकळं बोलता येतं अशी व्यक्ती. तो माझ्यासाठी कोणत्याही पदापेक्षा मोठा सन्मान होता.

माझे पती मुख्यमंत्री झाले, पण मी सत्तेच्या वर्तुळात राहिले नाही. भ्रष्टाचाराविरुद्ध आवाज उठवला, जरी त्याचा परिणाम त्यांच्या प्रतिमेवर झाला तरी. सत्याशी तडजोड मला कधीच मान्य नव्हती. आणीबाणीच्या काळातही मी सत्तेविरुद्ध उभी राहिले. पुरस्कार घ्यायचा असेल तर तोही माझ्या अटींवर — अन्यथा नकोच.

आयुष्याच्या उत्तरार्धात वैयक्तिक दुःखांचे डोंगर कोसळले — नातू, पती, मुलगी — एकामागून एक मला सोडून गेले. पण मी खचले तरी थांबले नाही. कारण माझं आयुष्य माझ्यासाठी नव्हतंच — ते समाजासाठी होतं.

आज मागे वळून पाहताना मला एवढंच वाटतं — पदं, पुरस्कार, सत्ता या क्षणभंगुर गोष्टी आहेत. पण माणसांच्या आयुष्यात पेटवलेली आशेची ज्योत मात्र कायम राहते. जर माझ्या आयुष्याने कुणाच्या मनात न्याय, धैर्य आणि सेवा यांची ठिणगी पेटवली असेल, तर तेच माझं खरं यश आहे.